

Archeologisch en Cultuurhistorisch bureau

info@archeocultura.nl

Schagen, 06-40396664

Schagen, Storkedijk

Bureauonderzoek naar de mogelijke waarde van enkele percelen ten noorden van de Storkedijk in de IJskaag te Schagen

Afb. 1 Schutblad: detail van een kaart uit het kaartboek van de polders rond Schagen plm. 1830

Opdrachtgever: Fa. Eriks

Bevoegd gezag: Gemeente Schagen (Mw. L.Bakker-Rinkel)

Uitvoerder: Archeocultura (F.Diederik)

Archeocultura rapport nummer 121

Schagen, september 2015

Inhoudsopgave:

1.0	Administratieve gegevens	pag. 5
1.1	Samenvatting	pag. 6
1.2	Doel en vraagstelling	pag. 7
1.3	Werkwijze	pag. 7
1.4	Beleidskaders	pag. 8-9
	1.4.1 Rijksbeleid	pag. 8
	1.4.2 Gemeentelijk beleid	pag.9
1.5	Huidige Situatie	pag. 10
1.6	Toekomstige situatie	pag. 11-12
2.0	Bureauonderzoek en verwachtingsmodel	pag. 13
2.1	Geologie	pag. 13-19
2.2	Historische ontwikkeling van Schagen en omgeving	pag. 20-23
	2.2.1 Prehistorie en Romeinse Tijd	pag. 20-22
	2.2.2 Vroege Middeleeuwen	pag. 23-24
	2.2.3 Late Middeleeuwen	pag. 25-27
	2.2.4 Nieuwe Tijd	pag. 27-29
3.0	Bekende archeologische waarden	pag. 30-31
4.0	Evaluatie	pag. 32
5.0	Archeologisch verwachtingsmodel	pag. 33
6.0	Conclusie en aanbeveling	pag. 34
7.0	Gebruikte literatuur	pag. 35-37

1.0 Administratieve gegevens

Datum aanvraag	augustus 2014
Opdrachtgever	Fa. Eriks
Uitvoerder	Archeocultura, Frans Diederik
Bevoegde overheid	Gemeente Schagen, Mevr. L. Rinkel
Beheer documentatie	Gemeente Schagen
Locatie:	Schagen, Storkedijk

1.1 Samenvatting

Archeocultura heeft in opdracht van de Firma Eriks de mogelijke waarden onderzocht van enkele percelen grond waarin bodemingrepen in de vorm van graven en dempen van sloten is voorzien. Het gebied valt binnen een zone waarin de gemeente onderzoek eist bij bodemingrepen dieper dan 50 cm en/of ingrepen die een oppervlakte van 500 m² te boven gaan.

De resultaten van het bureauonderzoek geven aan dat, hoewel bewoning uit prehistorie, Romeinse Tijd en Vroege Middeleeuwen niet geheel uit te sluiten valt, de kans op intacte aanwezige archeologie vrij klein is. Dit komt vooral omdat is gebleken dat het gebied in de Late Middeleeuwen voor een deel een getijdengeul is geweest, waarin veel, zo niet alle oudere grondlagen verdwenen zullen zijn. Zowel de geomorfologische kaart als een oude hoogtekaart bevestigen dit beeld.

Het advies van Archeocultura is dan ook om geen verdere vervolgstappen te eisen en de strook waarbinnen de slootverbreding zal worden uitgevoerd vrij te geven.

1.2 Doel en vraagstelling van het bureauonderzoek:

Het doel van het bureauonderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verworven informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de locatie opgesteld.

De volgende vragen zullen, indien mogelijk, beantwoord worden:

- . Wat is de bodemopbouw en de vermoedelijke intactheid van het bodemprofiel binnen het plangebied?
- . Zijn er behoudenswaardige archeologische zaken in het onderzoeksgebied aanwezig?
- . Is aanvullend onderzoek door middel van karterende of waarderende boringen of proefsleuven noodzakelijk?

Het antwoord op deze vragen zal worden verwerkt in een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied, waarbij aangegeven zal worden of een nader onderzoek door middel van karterende boringen of door middel van proefsleuven nodig zal zijn of niet.

1.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform de eisen van de kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, 3.3) en bestaat uit de volgende onderdelen:

- 1 beschrijving van de huidige situatie en de toekomstige situatie (KNA LSO2);
- 2 beschrijving van de historische situatie en de landschappelijke ontwikkeling (KNA LSO3);
- 3 beschrijving van de bekende archeologische waarden (KNA LSO4);
- 4 het opstellen van een archeologisch verwachtingsmodel (KNA LSO5).

Om tot een gefundeerd archeologisch verwachtingsmodel te komen is voor het onderzoek relevant bronnenmateriaal geraadpleegd.

De gegevens voor het bureauonderzoek zijn ontleend aan:

- . Archis, het geautomatiseerde archeologische informatiesysteem voor Nederland. Onderdelen hiervan vormen de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW);
- . Geomorfologisch, bodemkundig, topografisch en historisch kaartmateriaal;
- . Archeologische bronnenkaart en beleidsadvieskaart(en) van de gemeente Schagen en diens voorgangers;
- . Archeologische rapporten en publicaties;
- . Aanvullende informatie van lokale archeologen en of historici.

1.4 Beleidskaders

1.4.1 Rijksbeleid

De Wet op de Archeologische Monumentenzorg is op 1 september 2007 in werking getreden. De nieuwe wet heeft zijn beslag gekregen via een wijziging van de Monumentenwet 1988, aanpassingen in de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) en enkele andere wetten en met de invoering van de Wabo (2010). Met de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg is het accent komen te liggen op het streven naar het behoud en beheer van archeologische waarden in de bodem (in situ) en het beperken van (de noodzaak van) archeologische opgravingen.

Uitgangspunt van het nieuwe beleid is tevens het principe 'de verstoorder betaalt'. Bij het voorbereiden van werkzaamheden die het bodemarchief kunnen verstoren, dient onderzocht te worden of daardoor archeologische resten beschadigd kunnen worden.

Als uit het onderzoek blijkt dat er archeologische waarden aanwezig zijn en deze niet ter plaatse behouden kunnen blijven, dan dient de initiatiefnemer van het werk de kosten te dragen die gepaard gaan met het opgraven en conserveren van de plaats. Met de introductie van de nieuwe wet zijn de kerntaken en bestuurlijke verantwoordelijkheden van gemeenten veranderd. Eén van de belangrijkste consequenties is, dat gemeenten een centrale rol is toegekend in de bescherming van archeologisch erfgoed. In de wet is bepaald, dat gemeenten door inzet van een planologisch instrumentarium het archeologisch belang dienen te waarborgen. Bescherming van het archeologisch erfgoed kan onder meer vorm krijgen door in bestemmingsplannen regels ter bescherming van bekende en te verwachten archeologische waarden op te nemen. In de regelgeving is vastgelegd dat in het kader van een omgevingsvergunning van de aanvrager geëist kan worden dat hij een rapport overlegt waarin de archeologische waarde van het te verstoren terrein voldoende is vastgesteld. Voor de toetsing van archeologische waarden is een archeologisch bestel ontwikkeld, waarmee de archeologische waarde van een terrein bepaald kan worden door middel van een getrap systeem van onderzoek. In het kader van het vrijstellingsbesluit volstaat in eerste instantie een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek (IVO-K).

1.4.2 Gemeentelijk beleid

Met de invoering van de Wet op de archeologische monumentenzorg in 2007 is de verantwoordelijkheid voor het bodemarchief gedelegeerd aan gemeenten. Gemeente Schagen beschikt daarom over eigen archeologiebeleid en treedt op als bevoegd gezag. In dit geval is de 'Erfgoedverordening 2013' leidend.

Voor het plangebied bestaat een apart bestemmingsplan 'Landelijk Gebied Schagen' en de 'Beheersverordening Landelijk Gebied Schagen', vastgesteld op 22 oktober 2014 en 25 juni 2013.

Voor het plangebied geldt artikel 24, waarin Archeologie waarde 2 is toegekend als dubbelbestemming naast de agrarische. Dit houdt in dat alle dempingen, verbredingen en het graven van nieuwe sloten vergunningsplichtig zijn.

1.5 Huidige situatie

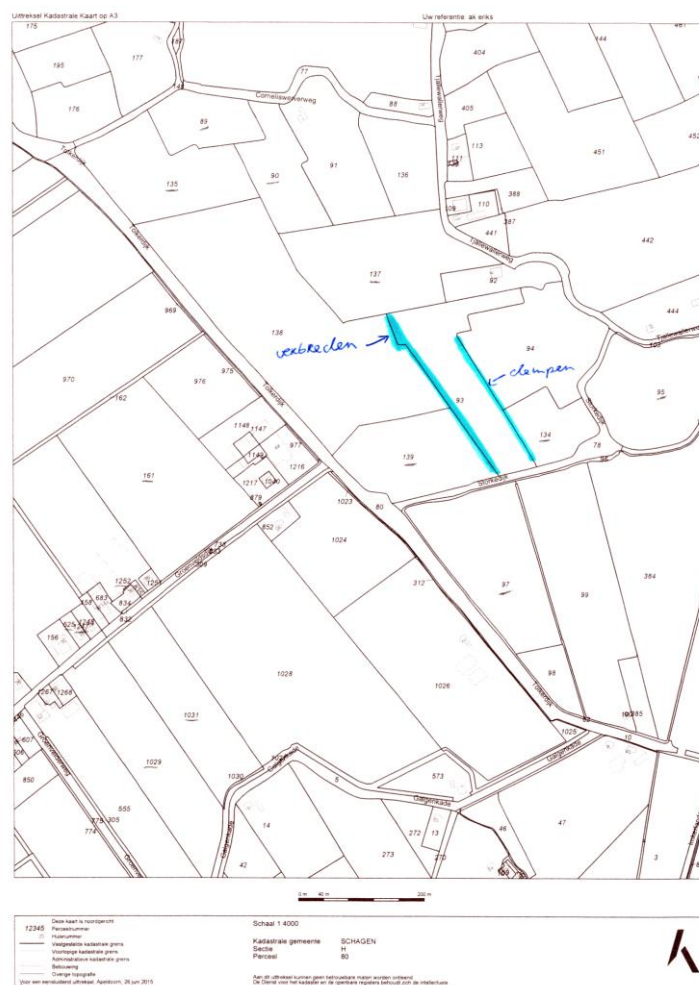
Het plangebied ligt Tolkerdijk in het westen, de Corneliswerverweg in het noorden, de Tjallewallerweg in het oosten en de Storkedijk in het zuiden. Na de verkaveling in de jaren '90 van de twintigste eeuw is het agrarische landschap grootschaliger geworden, is er geëgaliseerd en gedraineerd. Vrijwel alle land is in gebruik als akkerland. Er staan slechts twee woningen in het gebied: aan de Tjallewallerweg en de Corneliswerverweg, beide bij een voormalige dijkdoorbraak en bijbehorende 'wiel'.

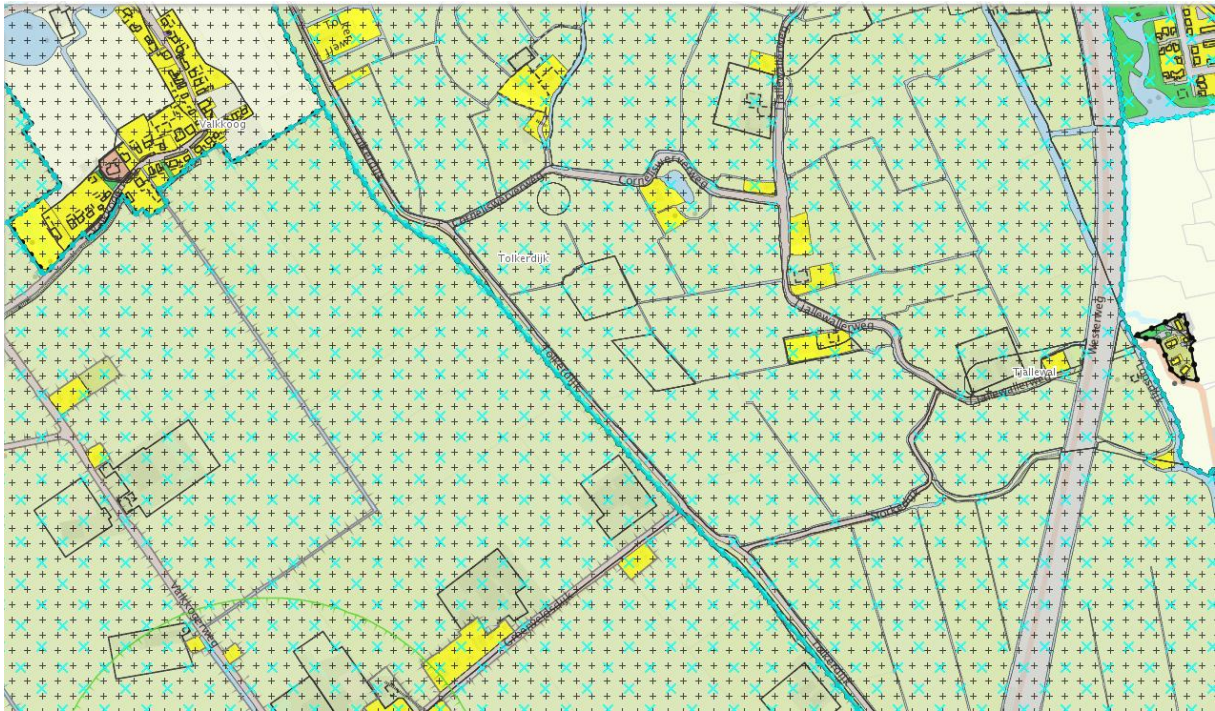
Afb. 2 Google Earth opname waarop het huidige slootpatroon in het poldertje goed valt te zien.

1.6 Toekomstige situatie

Van de twee noord-zuid lopende sloten zal de oostelijke worden gedempt en de westelijke worden verbreed. Er van uit gaande dat het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier zal eisen dat de te dempen oppervlakte water zal worden gecompenseerd in de te verbreden sloot, zal over een lengte van ruim 200 meter ongeveer 475 m² nieuw water worden gegraven. De totale grondverplaatsing is echter groter omdat voor de sloot een insteek van 1:2 gemaakt zal worden.

Afb. 3 Het plan voor graven en dempen. De sloten oostelijk van de te dempen sloot zijn kadastrale grenzen, maar zijn reeds eerder gedempt.

Afb. 4 Uitsnede uit de kaart behorende bij het Bestemmingsplan Landelijk Gebied Schagen, waarop de groene gebieden de dubbelbestemming Archeologie 2 hebben, de gele gebieden de waarde Archeologie 1 en de sloten als indicatief behoudenswaardig zijn aangegeven.

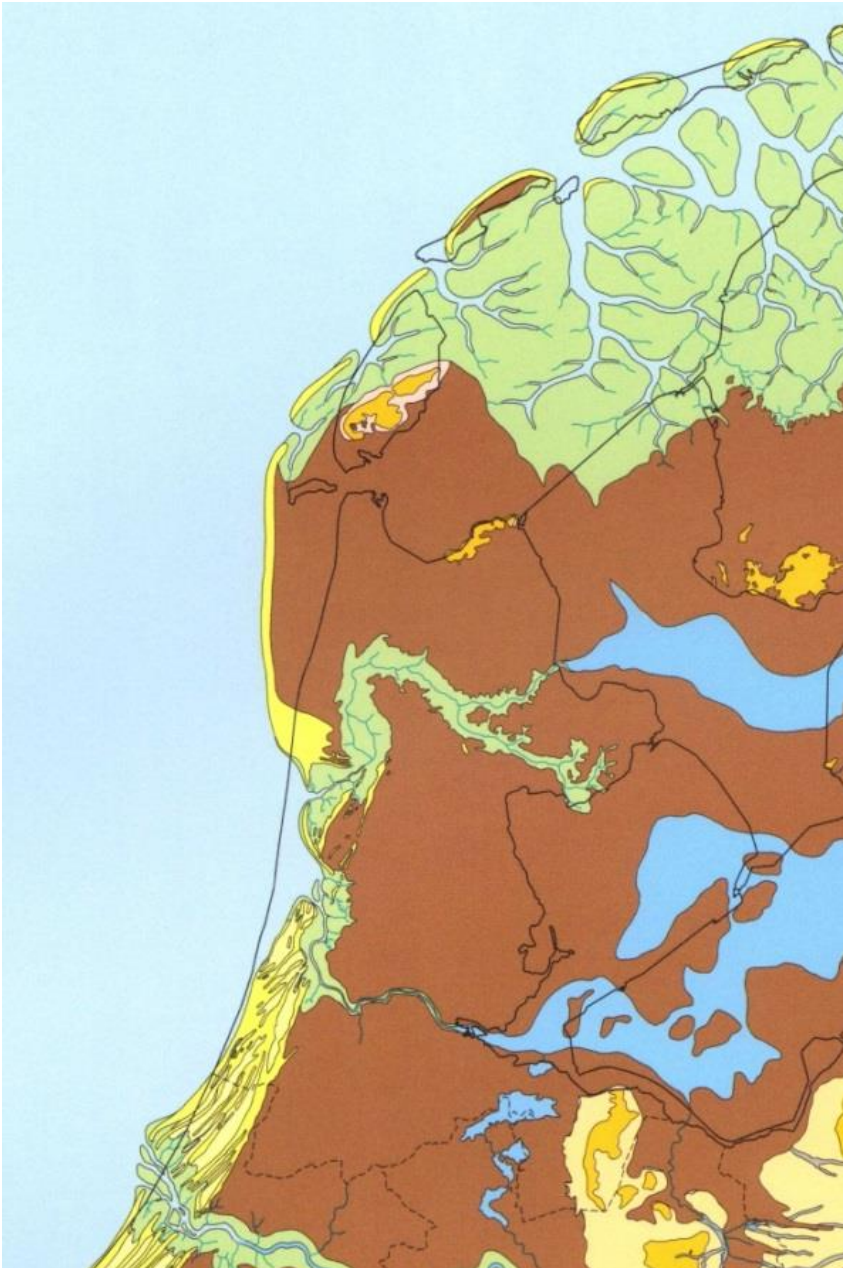
2.0 Bureauonderzoek en verwachtingsmodel

2.1 *Geologie Schagen*

Tijdens de verschillende ijstijden in het pleistoceen lag de zeespiegel ruim 80 meter lager dan tegenwoordig. Het zeewater was toen namelijk opgeslagen in grote ijskappen in Canada en Noord-Scandinavië. Het Noordzee bekken lag grotendeels droog en er was sprake van een toendra-achtige vlakte, waarvan ook het onderzoeksgebied onderdeel uitmaakte.

Door de relatief snelle temperatuurstijging aan het einde van het pleistoceen (circa 11.000 tot 9.000 voor Chr.) smolten de ijskappen en steeg het niveau van de zeespiegel sterk. De afnemende druk van de smeltende ijskappen leidde tot een stijging van de bodem in Scandinavië. Om het zogenaamde isostatische evenwicht in de aardkorst te compenseren, daalde hierdoor de bodem in Nederland. In het Nederlandse kustgebied vond dan ook een relatief grote zeespiegelstijging plaats. Vooral in het Atlanticum (7.000 tot 3.900 voor Chr.) werd door een blijvende stijging van de zeespiegel een dik pakket afzettingen gevormd. Voor de kust van Noord-Holland lag echter, door de relatief hoge ligging van het pleistocene zand, een gesloten duinenboog die ter hoogte van Bergen begon en doorliep tot en met Vlieland. Hierdoor heeft het onderzoeksgebied vooral te maken gehad met het getijdengebied dat zich ten zuiden van Alkmaar vormde. Dit getijdenbekken verplaatste zich door de stijging van de zeespiegel steeds verder landinwaarts. Langs de randen hiervan bevond zich een moerassige zone waarin zich laagveen vormde (basisveen). Pas vanaf ongeveer 3900 voor Chr. steeg de zeespiegel minder snel en werd de getijdengeul die van onder Bergen tot voorbij Schagen liep, langzaam opgevuld met zand en klei. In de lagune achter de kustlijn was opnieuw sprake van veengroei (Hollandveen) in de voormalige getijdenbekkens. Omdat de kustlijn

nog niet geheel gesloten was (de zeegaten van Bergen en van Alkmaar waren deels nog open) en de zeespiegel nog wel steeg, heeft de zee de laagveen moerassen van tijd tot tijd opgeruimd. Hierdoor kon het achterliggende gebied blijven ontwateren, daalde het oppervlak en werd het laagveen door de zee overstroomd.

Afb 5 Landschappelijke situatie in het midden van de Bronstijd.

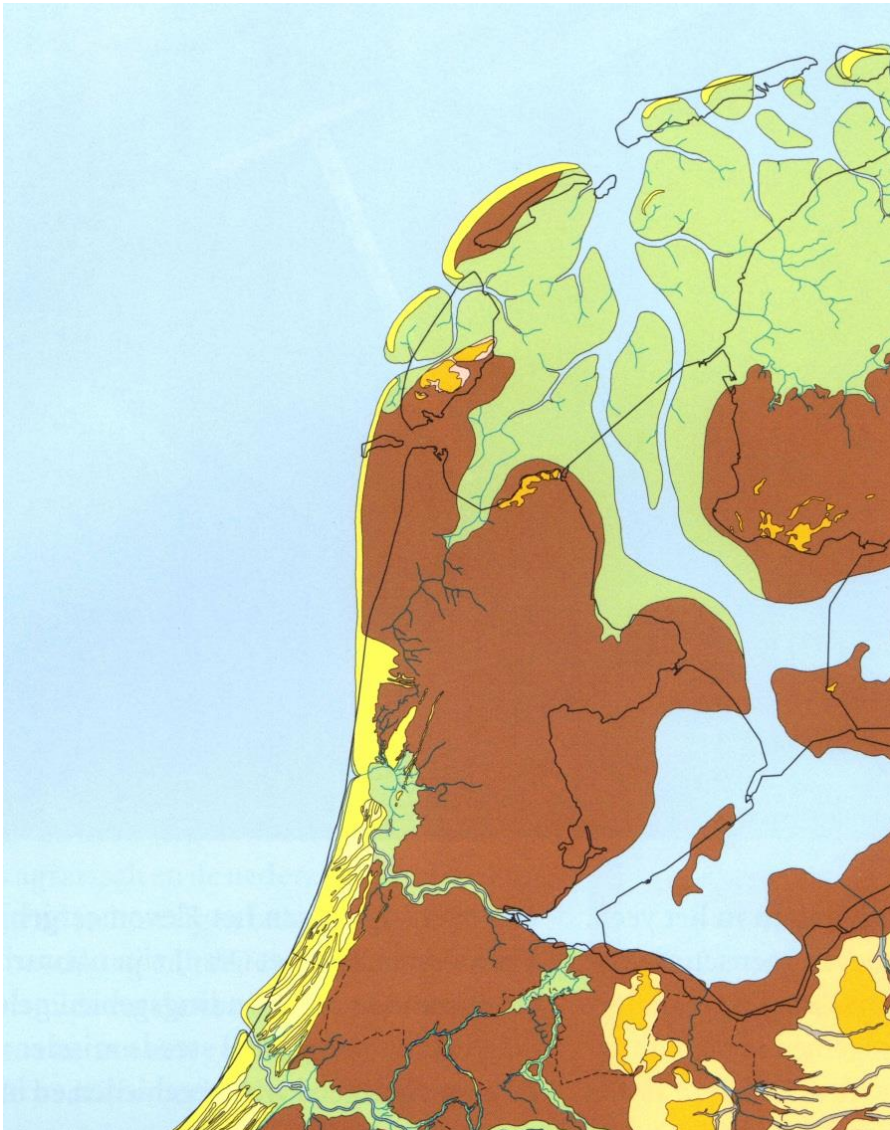
Tijdens deze overstromingen werden klei en slib afgezet. Deze afzettingen zorgden voor ophoging van het gebied waardoor de zee weer minder invloed

kreeg en zich een nieuw veengebied kon ontwikkelen. Door deze afwisseling ontstond een gelaagd pakket van veen en klei- en zandafzettingen doorsneden door getijdengeulen. Van deze geulen zijn twee hoofdtakken in Noord-Holland te onderscheiden. Eén van de zijtakken heeft in de richting van Schagen gelegen. Het plangebied ligt in aan de rand van de toenmalige wad/kweldergronden en het hoger gelegen veen.

In ongeveer 1.800 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen zich en had de zee minder invloed op het achterliggende gebied van geulen, kwelders en laagveen. Hierdoor werd bewoning mogelijk op de hoger gelegen kreekruggen. Er vonden voorlopig geen grote inbraken meer plaats en de veenmoerassen veranderden in hoogveenkussens. In de Geestmerambacht en bij Schagen zijn inmiddels drie woonplaatsen vastgesteld uit de overgang van Vroege naar Late Bronstijd. Rond 1600 v. Chr. is er echter een korte periode geweest van verhevigde zee-involed, waardoor vrijwel het gehele westelijk deel van de voormalige lagune opnieuw werd afgedekt door een laag zavelige klei.

Na 1600 v. Chr. was bewoning in het gebied achter het voormalige zeegat van Bergen door verhoging van de grondwaterstand en toenemende vernatting voorlopig niet meer mogelijk. Pas toen een groot deel van het gebied was bedekt door veenkussens die een gemiddelde dikte van ruim een meter hadden en de afwatering door een stelsel van veenriviértjes werd verzorgd, kon de mens terugkeren naar het gebied. Dit heeft plaatsgevonden rond 350 v. Chr. Vanaf die tijd is het voormalige kweldergebied, de Zijpe, waarin de latere rivier de Rekere de hoofdslagader van de omgeving vormde, de voornaamste afwatering. De gebieden verder westelijk en noordelijk waren echter onbegaanbare veenmoerassen. Het plangebied ligt op de overgang van een mogelijk bewoonbaar oud kwelderlandschap en een woest veenmoeras.

In de tweede en derde eeuw werd er op zeer veel plaatsen gewoond en waren er handelscontacten met de Romeinen die ten zuiden van de Rijn woonden. In de derde eeuw neemt op veel plaatsen de wateroverlast toe en worden de laagst gelegen woonplaatsen overstroomd, waardoor een dun laagje zeer vette klei wordt afgezet¹. Op andere plaatsen weet zich bewoning te handhaven tot ver in de vierde eeuw². Inmiddels is er op de natte laagste punten weer sprake van veengroei, waardoor de venen hoger worden.

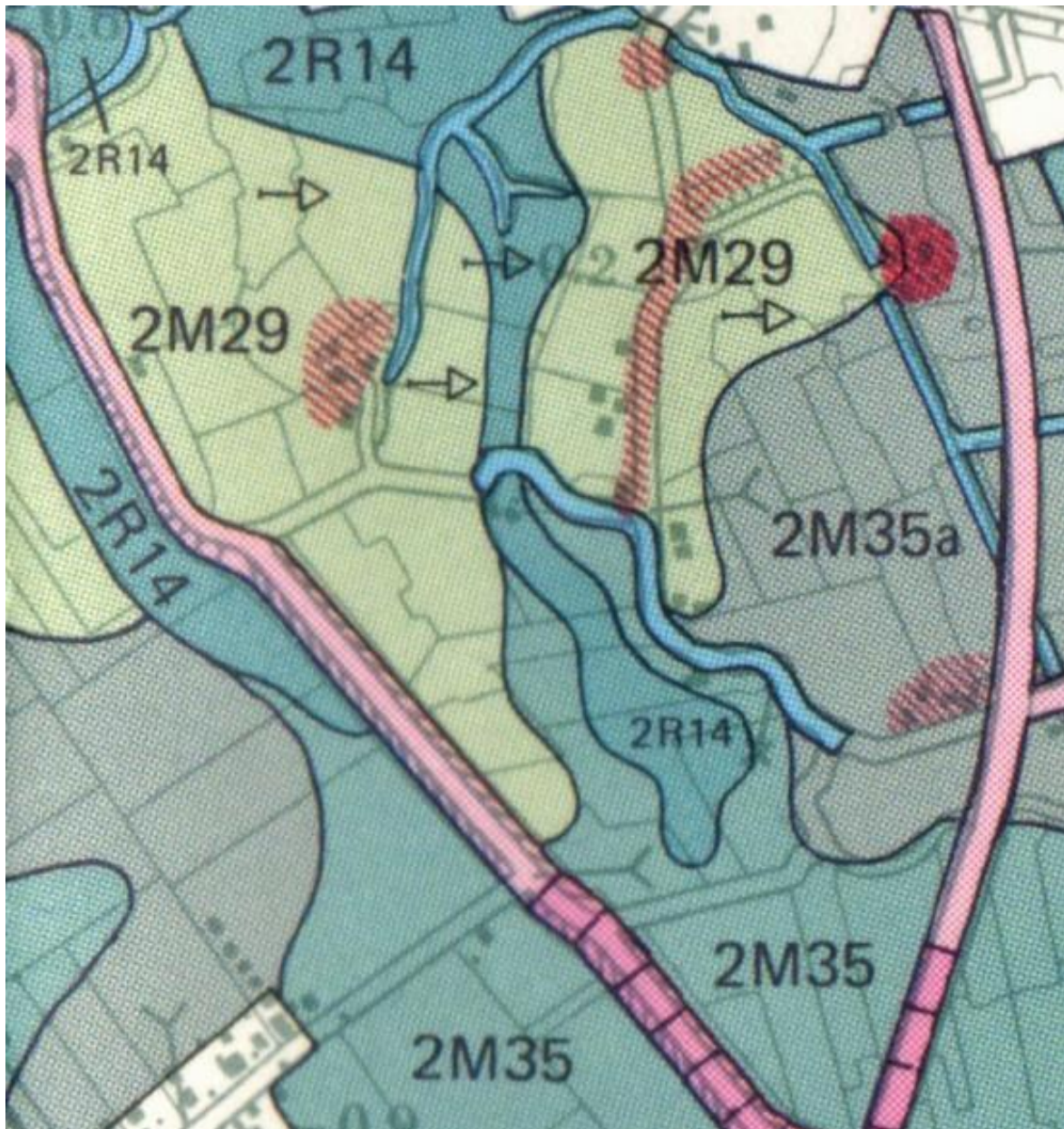

Afb. 6 Landschapsreconstructie Romeinse Tijd met daarin de belangrijkste afwatering naar het noorden getekend.

¹ Dit is voor het eerst goed vastgesteld bij het nabijgelegen Keins. Waarneming Schrijver.

² Diederik 2002

Vanaf 1000 n. Chr. begint de kust echter te verstuiven en ontstaan er duinen die grote delen van het kwelder- en veengebied afdekken. Ook de afwatering komt hierdoor in de knel. Een stijgende zeespiegel en een, door agrarische bewerking dalend landschap, zorgen voor overstromingen in het estuarium van de Rekere/Zijpe. De oudste overstromingen zorgden voor de afzetting van een zeer zware klei (pikklei) op het oude landschap. In deze periode zijn de eerste kaden en (lage) dijkjes aangelegd langs het bestaande, deel nog natuurlijke, afwateringssysteem. In de twaalfde en dertiende eeuw was er echter sprake van hevige overstromingen waardoor grote delen van het landschap werden afgedekt door een dikke laag zavelige klei. Door de aanleg van kaden en (lage) dijken, werd ongewenste overstroming voorkomen. Vooral de oude afwateringen moesten worden afgedamd om instroom van zeewater te voorkomen. Bij diverse gelegenheden in de twaalfde en mogelijk ook nog de dertiende eeuw, brak de dijk noordelijk van het plangebied door (hierbij ontstond de Schager Wiel) en stroomde water in oostelijke en zuidoostelijke richting. Omdat de dijken niet direct konden worden gedicht, ontstond er tijdelijk in het plangebied een eb- en vloedgeul die tot op de dag van vandaag als laagte in het plangebied aanwezig is.

Afb 7. De geomorfologische toestand van het plangebied, waarop zeer duidelijk is te zien dat er laagtes zijn ontstaan door overstromingen in het verleden, maar dat er ook sprake is geweest van hogere gronden die veelal sporen bevatten van middeleeuwse bewoning. Het plangebied bevindt zich in de uitloper van een oude inbraakgeul.

Afb 8. Print screen van het Actueel Hoogtebestand Nederland waarop goed het hoogteverschil is te zien; de strook tussen de te dempen en te verbreden sloo, is duidelijk lager dan het aangrenzende land

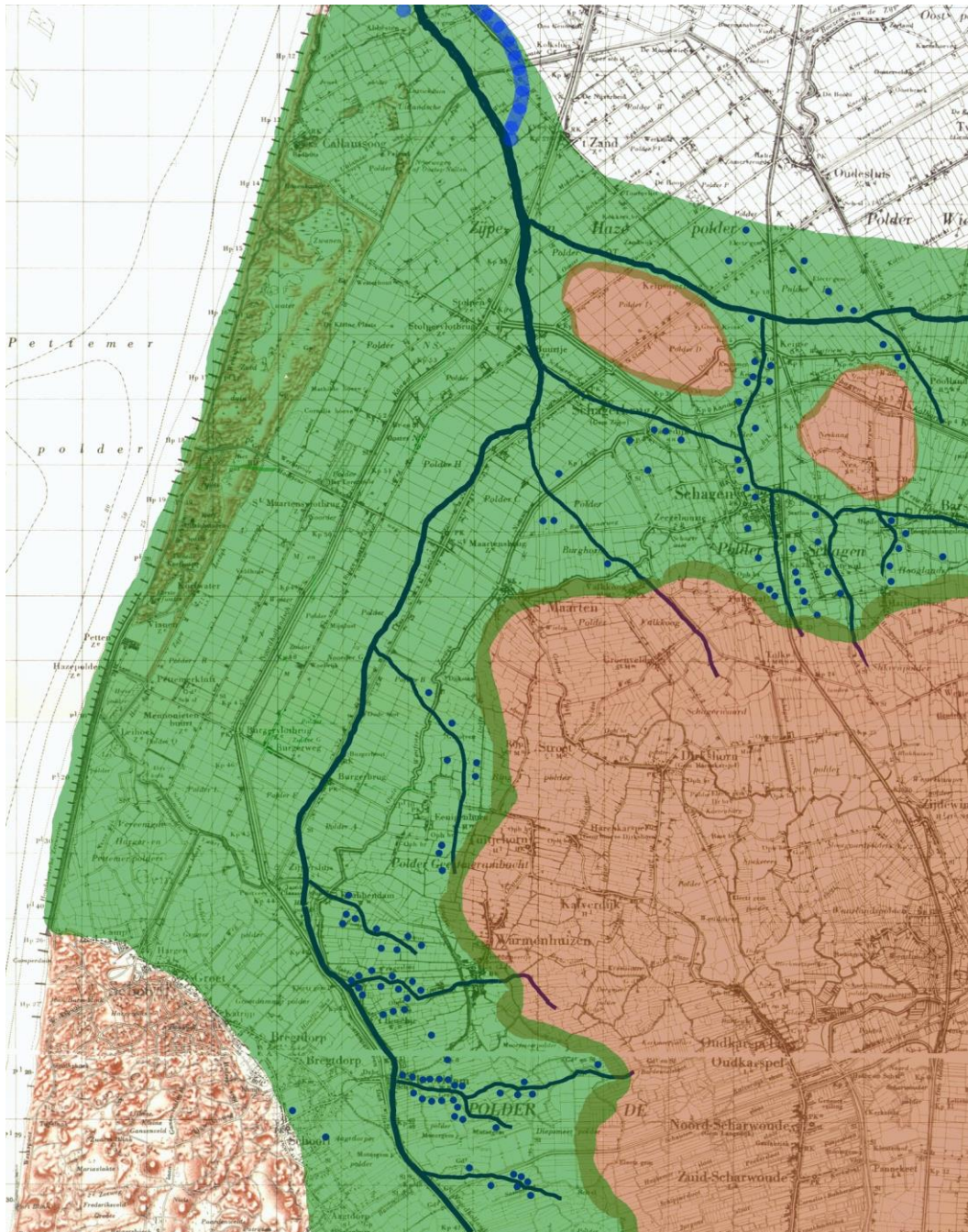
2.2 Historische ontwikkeling van Schagen en omgeving

2.2.1 Prehistorie en Romeinse Tijd

Het gebied dat beheerst werd door de invloed van het Gat van Bergen, kwam na 1200 BC in een rustige situatie; zee invloed was zeer gering en in de diepste gedeelten, die vol water stonden of erg vochtig waren, ontstonden rietmoerassen, die na verloop van tijd begroeid raakten met rietbos en vervolgens met veenmos. Op de flanken van de droge kwelders kon worden gewoond, wat is aangetoond door verspreid voorkomend materiaal uit de Late Bronstijd.³ Waarschijnlijk is toen al een voorloper van de Rekere van belang geweest voor de afwatering van het gebied, toen nog naar het zuiden toe. De bewoningsmogelijkheden dicht in de buurt van de voormalige kwelder waren goed, maar toen het zeewaterniveau weer steeg, stagneerde de natuurlijke afwatering en verdween de bewoning. Door de nattere omstandigheden kon het veengebied zich verder uitbreiden en ontstonden er zelfs hoge veenkussens die volgezogen zaten met water en plantenresten. Pas in de eerste eeuwen voor de jaartelling functioneerde de afwatering beter en liep nu naar het noorden toe in de richting van Callantsoog waar zich de monding (de Sipe) bevond. Op de kust tussen Bergen en Hargen waren altijd mensen blijven wonen en die konden zich rond 500 v. Chr. vestigen op en langs de flanken van de getijdegeul die we aanduiden als Westfrieze afzettingen. De hoge kwelders langs dit hoger gelegen geulsysteem werden vanaf de Midden-IJzertijd bewoond. De bewoning wist zich hier gedurende vele eeuwen te handhaven, maar dunt sterk uit rond 300 n. Chr. , vermoedelijk wegens hernieuwde wateroverlast.

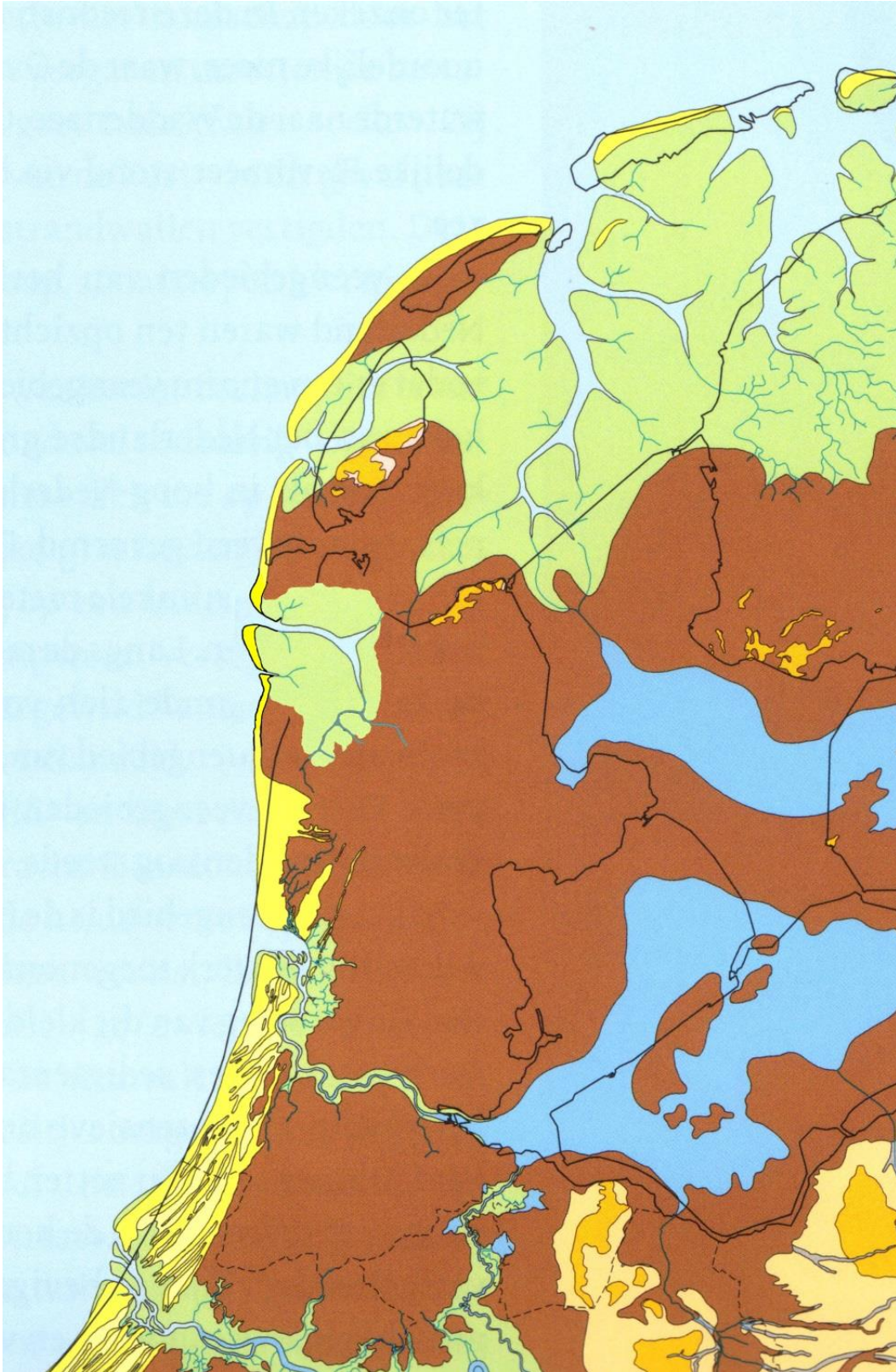
³ Zie ook noot 3

In de Geestmerambacht en vooral bij Schagen zijn tientallen nederzettingsterreinen uit de IJzertijd en de Romeinse Tijd bekend.⁴

Afb 9. Reconstructiekaart van de bewoning uit de Late IJzertijd en de Romeinse Tijd; duidelijk is te zien dat er in de nabijheid van water werd gewoond, omdat daar de afwatering het beste was. Het is zelfs niet uit te sluiten dat een deel van het groene gebied uit water heeft bestaan. Diederik 2002. In het noorden is blauw gestippeld een alternatieve rivierloop getekend.

⁴ Van de Beek 1995 en Diederik 2002

Afb. 10 Mogelijke situatie in de Late IJzertijd en Romeinse Tijd, waarin een kweldergebied is ingetekend op de plaats van de later Zijpe. De oorspronkelijke kaart is van Peter Vos, de aanpassing is van de schrijver.

2.2.2 Vroege Middeleeuwen

Er wordt wel aangenomen dat het gehele veengebied achter de kust tussen de Late Romeinse Tijd en de Vroege Middeleeuwen onbewoonbaar is geweest,⁵ maar het is goed mogelijk dat de inheemse bevolking van de Romeinse periode zich tot omstreeks 400 heeft gehandhaafd⁶ en bij Schoorl dateert de oudste middeleeuwse scherf uit het midden van de vijfde eeuw.⁷ Intussen is er dus veel voor te zeggen dat er altijd mensen zijn blijven wonen.

De bewoners van de kust ging het blijkbaar goed, want al in de zevende eeuw was de streek tussen Bergen en Hargen dusdanig dicht bevolkt, dat men zich wederom aan de oostoever van de Rekere vestigde. Ook bij Schagen wordt in de zevende eeuw gewoond. We mogen er dus van uit gaan dat die verkaveling van het achterliggende veengebied vanuit de kust is gegroeid. In hoeverre de Zijpe/Rekere als rivier of als waddegebied beschouwd moet worden is nog open voor studie en discussie. Rond 800 ontstaat een vrijwel aaneengesloten cultuurlandschap met een regelmatige verkaveling.

Er werd aanvankelijk niet in dorpsvorm gewoond, maar iedere eigenaar of pachter, woonde op het land dat hij bewerkte. De verbindingswegen waren de brede sloten tussen de percelen. Deze percelen waren oorspronkelijk 20 hectare groot en besloegen dan een oppervlakte van één hoeve. De percelen die bij de kerk hoorden, zijn waarschijnlijk groter geweest, omdat ten minste 10% van alle nieuw ontgonnen land aan de kerk kwam. De grootste bezitter van grond was daardoor het Kapittel van Sint Jan in Utrecht geworden. Na een periode waarin Deense ‘warlords’ het een tijd voor het zeggen hadden in Frisia, zijn ook de bezittingen van de kerk teloor gegaan. In de beroemde

⁵ Diederik 2002 p 37

⁶ Diederik 2002 p 153

⁷ Diederik 2010, p 30

goederenlijst van Utrecht worden diverse plaatsen langs de kust met name genoemd. Schagen hoort echter niet thuis in deze lijst, hoewel de omgeving al in de zevende eeuw werd bewoond. Het gehele gebied achter de kust werd waarschijnlijk al vóór het jaar 1000 verkaveld en bewoond.

Afb. 11 Gereconstrueerde verkaveling van het middeleeuwse cultuurlandschap. (naar Diederik 1989)

2.2.3 Late Middeleeuwen

Aanvankelijk is er nog steeds sprake van boeren die in een hoogveengebied wonen, met in de top van het veen een dunne laag klei die in de laat-romeinse tijd is afgezet, maar door de voortdurende bewerking van het veen ontstaat er wel bodemdaling – veen als organisch materiaal oxideert onder invloed van zuurstof. Deze bodemdaling, in combinatie met een zacht en vochtig klimaat, zorgt er voor dat de laagste plekken in het landschap onbruikbaar en onbewoonbaar worden. Als ook de zeespiegel in versnelde mate gaat stijgen, kan het binnenwater niet altijd op een natuurlijke wijze afstromen en ontstaan er overstromingen.ⁱ Omdat deze overstromingen een zeer rustig karakter droegen, kon worden volstaan met het ophogen van de eigen woonplaats en het aanleggen van bescheiden kades om akkerbouwgebieden. Als het klimaat in de late twaalfde eeuw een grilliger karakter krijgt en noordwester stormen gedurende vele dagen aanhouden, wordt het water in het inmiddels ondergelopen bekken van de Zijpe, hoog opgestuwd en overstroomt vrijwel geheel Schagen, ondanks het feit dat men de meeste afwateringen had afgedamd. In 1169/1170 gaat zo de kerk van Schagen ten onder, maar ook een breed gebied tussen Schagen en Dirckshorn. Het water stroomt met kracht door de Witmere verder zuidwaarts en verrast zo ook de bewoners van Geddingmore dat ter hoogte van het huidige Zijdewind lag.

Ook het stroomgebied van de Kinloson en de daarbij behorende dorpen Kinloson en Westerkinloson worden zwaar getroffen door het water en hier zal het langer duren dan elders om de schade te herstellen. De Leets die is gaan functioneren als eb- en vloedgeul, wordt uiteindelijk door de aanleg van de Nesdijk afgedamd en de wadvlakte die daar ten noorden van lag, wordt als een aanslibbingskaag op de zee heroverd. Hierdoor kon een verbinding worden

gemaakt met het laatst droog gebleven stukje land van Kinloson (de huidige Keins) en konden rond 1250 de kagen ten noorden van Schagen en Barsingerhorn, door de West-Friese dijk worden aangesloten op de dijk bij Kolhorn.

Als antwoord op de ramp van 1169 werden er in sneltreinvaart kades en dijken verhoogd en aangelegd, van welk systeem ook de Storkedijk deel uit maakt. De sluiting van de brede inham die van de Zijpe tot in het centrum van Schagen liep, met de Oude Dijk en in diens vervolg de Valkkogerdijk naar Sint Maarten, gaf tijdelijke veiligheid. De Zijdewind beschermde het gebied van Schagen aan de westzijde, maar zowel de Oude Dijk als de Valkkogerdijk zijn in de loop van de dertiende eeuw regelmatig doorgebroken, waarvan de sporen in de vorm van de vele 'wielen' aan de binnenzijde van de dijk nog steeds zichtbaar zijn.

Afb 12. Stelsel van primaire dammen in de voornaamste waterlopen, die in noordwestelijke richting afwaterden.

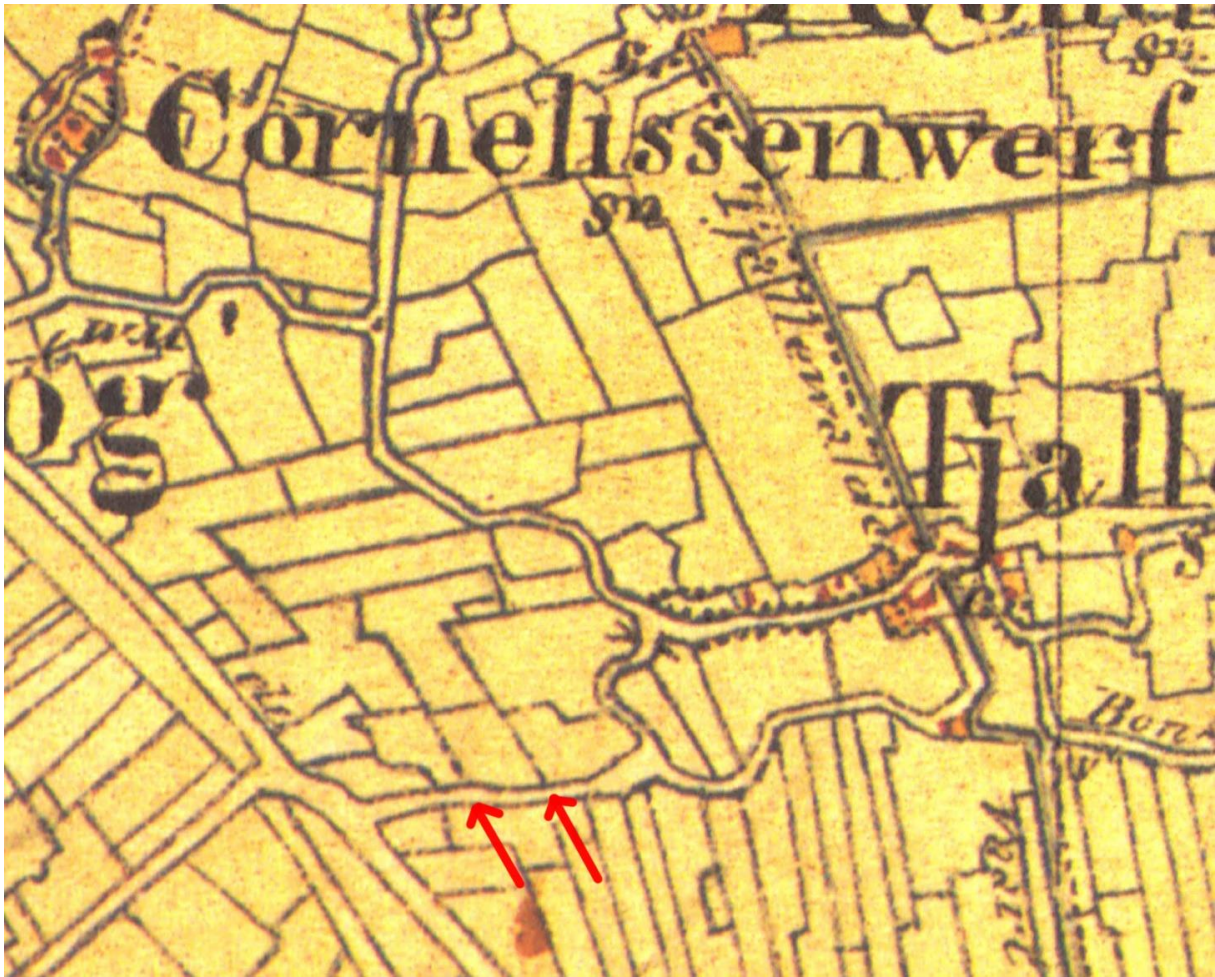
Zo is de Schagerwiel minstens drie maal overstroomd en zijn de sporen van dat watergeweld diep landinwaarts te herkennen. Met de inpoldering van de Burghorn in 1460 en de verhoging van de buitendijken als onderdeel van de West-Friese Dijk, komt er een einde aan de periode van overstromingen en het risico daarop.

2.2.4 Nieuwe Tijd

Eigenlijk is het landschap zoals dat rond 1300 er bij lag, met uitzondering van de drooglegging van enkele lage moerassen, niet wezenlijk veranderd tot in het begin van de twintigste eeuw. Schagen had zijn kerk weer opgebouwd en er liep een kade van de Schagerwiel tot aan de Snevert. Deze as zou in de Late Middeleeuwen het beeld van Schagen gaan bepalen voor wat bebouwing betreft. Verder werd er nog steeds langs de kades gewoond en op een handvol terpen die verspreid in het gebied waren komen liggen. Via de Tjallewallervaart was er beurtschipperij op Alkmaar ontstaan en dat was eigenlijk de enige rechtstreekse verbinding naar het zuiden toe. De inpoldering van de Zijpe in 1597 en de Wieringerwaard in het begin van de zeventiende eeuw, evenals de Schagerwaard, zorgden voor een extra impuls voor de economie van Schagen. Mede om die reden bleef veel van het grasland van Schagen intensief gebruikt en woonden er veel mensen in het buitengebied.

Afb. 13. Kadastrale kaart uit het begin van de negentiende eeuw, waarop de betreffende sloten uit het plan duidelijk herkenbaar zijn.

Afb. 14 Detail van een topografische kaart uit het midden van de negentiende eeuw met beide sloten aangegeven. Wat overdreven is het verspringende verloop van de westelijke sloot aangegeven, maar ook is duidelijk dat dit 'hoekje' mede een restant is van de oost-west lopende sloot iets ten oosten daarvan.

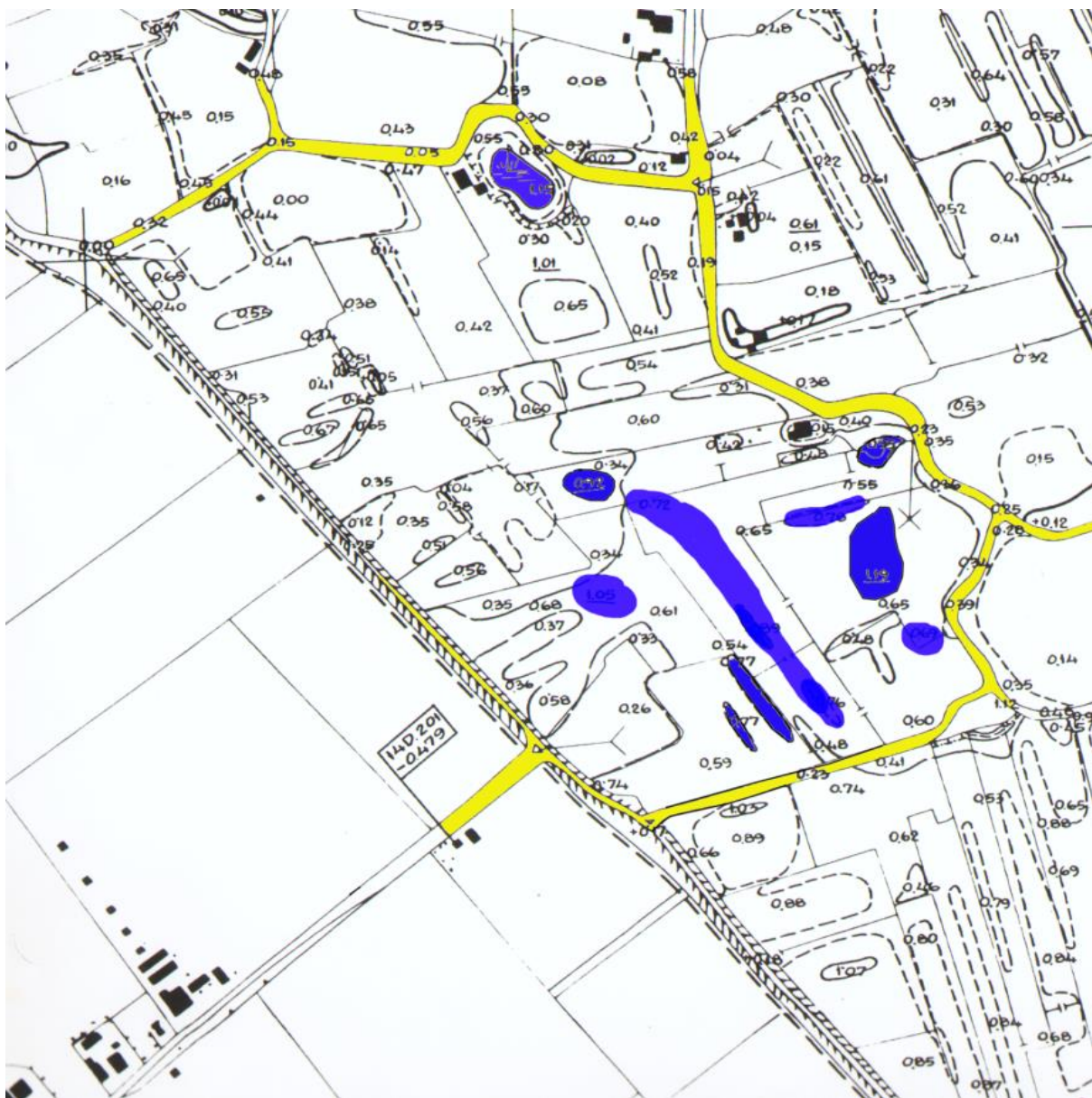
3.1 Bekende archeologische waarden

Afb. 15 Archeologische kaart gemeente Schagen 2011, met het plangebied waar in de kleine groene vlek een dikke laag middeleeuwse klei is afgezet. Ten noorden liggen drie veronderstelde middeleeuwse woonplaatsen.

Hoewel uit Schagen en directe omgeving vele honderden vindplaatsen uit prehistorie tot en met Nieuwe Tijd zijn te vinden, lijkt het onwaarschijnlijk dat juist in het midden van een laatmiddeleeuwse getijdengeul archeologische sporen te vinden zouden zijn. Bovendien is de archeologische verwachting al

laag, omdat blijkt dat de prehistorische bewoning zich af heeft gespeeld in de gebieden waar sprake is van kwelderafzettingen, aan de noord- en oostzijde van Schagen, de bewoning uit de Romeinse Tijd lag in een langgerekt lint langs een oude veenrivier en de Vroegmiddeleeuwse bewoning heeft zich geconcentreerd langs de Tjallewallervaart. Verder westelijk zijn nimmer sporen gevonden uit de genoemde periode. Hiervoor werd al gezegd dat sporen uit de Late Middeleeuwen onwaarschijnlijk zijn en uit kaartmateriaal blijkt dat er ook in de periode na 1500 geen sprake is geweest van bewoning in de directe omgeving van het plangebied. De kaart uit 2011 maakt dit beeld ook duidelijk.

Afb. 16 Hoogtebestand uit de jaren '60 met de toen aanwezige extreem diepe terreingedeelten.

4.0 Evaluatie

De sloten waar het in dit onderzoek gaat, liggen er niet voor niets; ze blijken beide te liggen op een hoogtelijn en omvatten een laag terreingedeelte dat het gevolg is van invloed van de zee in de twaalfde eeuw.

Die overstromingen en waterbewegingen zullen ook hun gevolgen hebben gehad op de ondergrond en eventuele archeologische resten daar in. Uit de gehele strook aan de westzijde van de oude gemeente Schagen, zijn geen resten aangetroffen uit de periode van de prehistorie, noch van de Romeinse Tijd of uit de Vroege Middeleeuwen. Pas na het dichten van de dijken, is er in de omgeving gewoond op terpen. In het polderdeel direct ten noorden van het plangebied zijn drie afgevlakte bewoonde plaatsen uit de Late Middeleeuwen bekend.

Binnen de zone waarin werkzaamheden worden voorzien is waarschijnlijk nooit gewoond, dit, mede gelet op de bestudering van oude kaarten. De lage ligging van het terrein maakt dit ook niet waarschijnlijk.

5.0 Archeologisch verwachtingsmodel

Het voorgaande onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat het plangebied in de Late Middeleeuwen sterk onderhevig is geweest aan overstromingen, waardoor veel, of zo niet alles van eventueel aanwezige archeologische sporen in de bodem zal zijn opgeruimd. Vooral de getijdengeul die exact op de plaats ligt waar bodemingrepen voorzien zijn, zal weinig hebben heel gelaten. Bovendien is de verwachting voor dit gebiedsdeel voor wat betreft de prehistorie en de Romeinse Tijd laag, gelet op het volledig ontbreken van sporen of voorwerpen uit die tijd, terwijl de omgeving van Schagen juist heel goed onderzocht genoemd mag worden. Sporen uit de Late Middeleeuwen zijn in de omgeving wél aanwezig, maar beperken zich tot enkele opgehoogde terreinen in het gebied ten noorden en ten oosten van het plangebied

6.0 Conclusie en aanbeveling

De resultaten van het bureauonderzoek geven aan dat, hoewel bewoning uit prehistorie, Romeinse Tijd en Vroege Middeleeuwen niet geheel uit te sluiten valt, de kans op intacte aanwezige archeologie vrij klein is. Dit komt vooral omdat is gebleken dat het gebied in de Late Middeleeuwen voor een deel een getijdengeul is geweest, waarin veel, zo niet alle oudere grondlagen verdwenen zullen zijn. Zowel de geomorfologische kaart als een oude hoogtekaart bevestigen dit beeld.

Het advies van Archeocultura is dan ook om geen verdere vervolgstappen te eisen en de strook waarbinnen de slootverbreding zal worden uitgevoerd vrij te geven.

7.0 Gebruikte literatuur

Clason, A. en W.Prummel, 1982. Faunaresten uit een Vroeg-Middeleeuwse nederzetting bij Schagen: Waldervaart. Westerheem XXX.

Cordfunke, E.H.P. en Diederik, F. 1984. Schagen: ijzerwinning in de Romeinse tijd met behulp van steenkool. Westerheem XXXIII, 5-10.

Diederik, F. 1978. Een Romeinse munt uit Schagen. WFON 46, 206-209

Diederik, F. 1981. Lagedijk, een inheemse nederzetting uit de Romeinse tijd te Schagen. Westerheem XXX, 220 - 245.

Diederik, F. 1982. Molenweg, Waldervaart. Een Vroeg-Middeleeuwse nederzetting te Schagen. Westerheem XXXI, 53 - 68.

Diederik, F. 1983. Dorpen-terp. Een onderzoek naar een laat-middeleeuwse woonplaats te Schagen. Westerheem XXXII, p. 202 - 213.

Diederik, F. 1985a. Tien jaar archeologisch onderzoek in Schagen en omgeving. Westerheem XXXIV, 198 - 218.

Diederik, F. 1986a. Ruilverkaveling Schagerkogge. Vernietiging van een meer dan duizend jaar oud kultuurlandschap? Milieucontact 6, nr. 2, p. 4 e.v.

Diederik, F. 1986b. De Schagerkogge. Het oudste cultuurlandschap in de Kop van Noord-Holland. Noord-Holland, p. 36 -39.

Diederik, F. 1989. Archeo-logica, de archeologie van het noorden van Noord-Holland in historisch en landschappelijk perspectief. Schoorl.

Diederik, F. 1994. Muggenburg door de eeuwen heen. in: 10 jaar Muggenburg. pag. 8-30.Schagen.

Diederik, F. 1996 in: H. Lambooy e.a. Heerlijk Schagen. Schagen.

Diederik, F. 1997 .Schagen: Witte Paal III. In: Archeologische Kroniek over 1996. Holland 1997, p. 350-352.

Diederik, F. 2002. Schervengericht. Een onderzoek naar inheems aardewerk uit de late derde en vierde eeuw in de Kop van Noord-Holland. AWN reeks Nummer 3.

Diederik, F. , A. Sjerps en J. Manneveld. z.j. 1000 Jaar Schagerkogge. Filmscript Schager Smalfilm Club. Schagen.

Diederik, F. en E. van Ginkel, 1993. Schagerkogge. Archeologische routes in Nederland 1.Uitgave R.O.B.

Diederik, F. en F.Timmer e.a. 2002. Slot Schagen. De geschiedenis van het 'Huys' van de heren en vrouwen van Schagen. Schagen.

Kaartboek Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland 1745. Alphen aan de Rijn 1980.

Künzel, R.E., D.P.Blok en J.M.Verhoeff. 1989. Lexicon van Nederlandse toponiemen. Amsterdam.

W.Prummel, 1989. In F.Diederik 1989, Resten van vee vis en weekdieren uit een 12e-13e-eeuwse terp aan de Dorpen te Schagen.

Digitale archieven

<https://easy.dans.knaw.nl> voor wetenschappelijke archeologische rapporten.

www.watwaswaar.nl Website met hoogwaardige scans van de kadastrale minuutplannen (rond 1820/1830) van Nederland.

www.beeldbanknh.nl Website met zeer divers historisch beeldmateriaal met Noord-Hollandse thema's, zoals kaartmateriaal, ansichten, schetsen, schilderijen en foto's.

www.ahn.nl Website Actueel Hoogtelijnenbestand Nederland.

Archeologisch en Cultuurhistorisch bureau

info@archeocultura.nl

Schagen, 06-40396664